

Dinin İnsan Hayatındaki Tezahürleri ve Etkileşimleri

Editörler

Rahim ACAR

Sahra DORA

eski
yeni

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1895

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Eskiyei

Yayın No | Publication Number: 402

Kitap Adı : Dinin İnsan Hayatındaki Tezahürleri ve Etkileşimleri

Book Title : Manifestations and Interactions of Religion in Human Life

ISBN : 978-625-8596-15-1

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786258596151

Editörler | Editors:

Rahim ACAR | orcid.org/0000-0002-0913-0608

Sahra DORA | orcid.org/0009-0002-5764-9655

Proje Editörü | Project Editor: Abdullah Yasir CAN

Proje Koordinatörü | Project Coordinator: Beyza ÜN

Son Okuma: Betül Kalender YAŞAR

Yayın Türü: Kitap | Publication Type: Book - Editorial

Yayın Dili: Türkçe | Language: Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 494 (xxviii + 466)

Yayın Tarihi | Publication Date: Mart | March 2026

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj | Layout Design: FCR

Kapak | Cover Design: FCR - Hayrunnisa Düzgün

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRA - Din: Genel | Religion: General

BISAC: REL000000 - Din / Genel | Religion / General

THEMA: QR - Din ve inanç sistemleri: genel | Religion & belief systems: general

LC Classification: BL - Din (Genel) | Religion (General)

DEWEY: 200 - Din | Religion

WoS Category: Din | Religion

WoS Citation Topics Meso: Din çalışmaları | Religious studies

WoS Citation Topics Micro: Din felsefesi | Philosophy of religion

Scopus Subject Areas: Din Çalışmaları | Religious Studies

Atf Bilgisi | Cite as: Acar, Rahim (ed) - Dora, Sahra (ed) *Dinin İnsan Hayatındaki Tezahürleri ve Etkileşimleri*. Ankara: FCR Yayın Ltd.-Eskiyei, 2026.

© Tüm hakları saklıdır | All rights reserved: FCR YAYIN LTD.

Bu kitapta yazılar yazarının bilimsel görüşünü yansıtır; sorumluluk ilgili yazara aittir.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Dinin İnsan Hayatındaki Tezahürleri ve Etkileşimleri

Editörler

Rahim ACAR

Sahra DORA

Yazarlar

Prof. Dr. Rahim ACAR

Doç. Dr. Betül Akdemir SÜLEYMAN

Prof. Dr. İbrahim ASLAN

Dr. Öğr. Üyesi Yasin Ramazan BAŞARAN

Öğr. Gör. Dr. Elif TOKAY

Doç. Dr. Zikri YAVUZ

Prof. Dr. Hümeysra ÖZTURAN

Doç. Dr. İsmet TUNÇ

Prof. Dr. Ali AYTEN

Prof. Dr. Kemal ATAMAN

Prof. Dr. Mustafa ACAR

Prof. Dr. Âdem ÇAYLAK

Dr. Öğr. Üyesi Cansu KAYMAL

Prof. Dr. Emir KAYA

Doç. Dr. Mustafa Uğur KARADENİZ

Dr. Öğr. Üyesi Rabia DOĞRU

Editörler Hakkında | About the Editors

Rahim ACAR

Rahim Acar, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi'nde din felsefesi hocasıdır. Doktorasını, Harvard Üniversitesi, Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümünde 2002 senesinde tamamlamıştır. Din Felsefesi Derneğinin üyesidir. Yaratma, dinî çeşitlilik ve din dili gibi din felsefesindeki muhtelif konularda çalışmaları mevcuttur. Yayınları arasında şunlar bulunmaktadır: *Talking about God and Talking about Creation: Avicenna's and Thomas Aquinas' Positions* (Leiden & Boston: Brill, 2005); "Avicenna's Position Concerning the Basis of the Divine Creative Action", *The Muslim World*, 94/1 (2004), 65-79; "Creation: Avicenna's Metaphysical Account", *Creation and the God of Abraham* içinde, ed. David Burrell, Carlo Cogliati et alii. (Cambridge & New York: Cambridge University Press, 2010); *Dinî Çoğulculuk: İdealler ve Gerçekler* (Ankara: Elis Yayınları, 2007); *Teolojik Dilin Husûsiyeti ve Ateist Argümanların Sınırı* (İstanbul: 2013). Rahim Acar, Cüneyt Kaya ve diğerleri (ed.), *Din Felsefesinin Ana Konuları: İslam Düşüncesinden Seçme Metinler I-V* (İstanbul: Küre, 2023); "The Story of the Sacrifice: Emphasizing the Humanity of Prophet Abraham", in *Aqedah: Gen 22 as a Challenge for the Rationality of Religion in Judaism, Christianity and Islam*, eds. Jean-Pierre Fortin and Heiko Schulz (Berlin & Boston: De Gruyter, 2025), 319-332 and "Ibn Sina's Conception of Divine Omniscience", in *Describing God? Christian and Muslim Approaches to the Divine Attributes in Dialogue*, eds. Klaus von Stosch and Lukas Wiesenhütter (Paderborn: Brill & Schöningh, 2025).

Rahim Acar teaches philosophy of religion at Marmara University, Faculty of Theology. He received his PhD at Near Eastern Languages and Civilizations Department at Harvard University, in 2002. Rahim Acar is a member of the Society for Philosophy of Religion (Istanbul/ Turkey). He worked on various topics in the field of philosophy of religion, such as creation, religious diversity and religious language. His publications include *Talking about God and Talking about Creation: Avicenna's and Thomas Aquinas' Positions* (Leiden & Boston: Brill, 2005); "Avicenna's Position

Concerning the Basis of the Divine Creative Action”, *The Muslim World*, 94/1 (2004), 65-79; “Creation: Avicenna’s Metaphysical Account,” in *Creation and the God of Abraham*, ed. David Burrell, Carlo Cogliati et alii. (Cambridge & New York: Cambridge University Press, 2010); *Dinî Çoğulculuk: İdealler ve Gerçekler (Religious Pluralism: Ideals and Realities)* (Ankara: Elis Yayınları, 2007); *Teolojik Dilin Husûsiyeti ve Ateist Argümanların Sınırı (The Character of Theological Language and the Limits of Atheistic Arguments)* (Istanbul: 2013); “The Story of the Sacrifice: Emphasizing the Humanity of Prophet Abraham”, in *Aqedah: Gen 22 as a Challenge for the Rationality of Religion in Judaism, Christianity and Islam*, eds. Jean-Pierre Fortin and Heiko Schulz (Berlin & Boston: De Gruyter, 2025), 319-332; “İbn Sinâ’s Conception of Divine Omniscience”, in *Describing God? Christian and Muslim Approaches to the Divine Attributes in Dialogue*, eds. Klaus von Stosch and Lukas Wiesenhütter (Paderborn: Brill & Schöningh, 2025) and Rahim Acar & M. Cüneyt Kaya (ed.) *Philosophy of Religion in Islam: a Reader of Classical Sources* (London: Bloomsbury Academic, 2025).

Sahra DORA

Sahra Dora, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde son sınıf öğrencisidir. 2023-2024 yılları arasında Almanya’nın Münster eyaletinde Prof. Dr. Hans Peter Grosshans ve Prof. Dr. Osman Taştan’ın birlikte yürüttüğü *Christian and Muslim Responses to Present Challenges* başlıklı uluslararası seminerde *Justice and Peace in Islam* adlı çalışmasını sunmuştur. Bir sonraki yıl tekrarlanan seminerde *Prophethood in Islam* başlıklı çalışmasını Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde sunmuştur. Kendisi halihazırda lisans hayatına ve Anadolu İlahiyat Akademisindeki çalışmalarına devam etmektedir. İlgi alanları Felsefe ve Din Bilimleri olup, özel olarak din felsefesi üzerine yoğunlaşmaktadır.

Sahra Dora is a last-year student at Ankara University Faculty of Theology. Between 2023 and 2024, she presented her study titled “Justice and Peace in Islam” at the international seminar *Christian and Muslim Responses to Present Challenges* held in Münster, Germany, jointly conducted by Prof. Dr. Hans Peter Grosshans and Prof. Dr. Osman Taştan.

The following year, she presented her study titled “Prophethood in Islam” at Ankara University Faculty of Theology during the seminar, which was held again.

She is currently continuing her undergraduate studies and her work at the Anadolu İlahiyat Akademisi. Her areas of interest are Philosophy and Religious Studies, with a particular focus on the philosophy of religion.

Kitap Hakkında

Dinin İnsan Hayatındaki Tezahürleri ve Etkileşimleri

Din denince çoğu zaman hayatın normal akışından yalıtılmış olarak manevî varlıklara inanç ve belli ibadet mekânlarında yapılan davranışlar akla gelir. Dinlerdeki bu inançları ve ibadetleri hayatın normal akışından kopuk inançlar ve davranışlar olarak görmek yanıltıcı olur. Din insanın hayatı anlamlandırmasını sağlayan temel varoluşsal sorulara verilen cevaplarla ve hayatın nasıl yaşanılması gerektiğine dair bireysel ve toplumsal kurallarla yakından ilgilidir. İnsanlık tarihi boyunca dinin yaşanması, insan hayatının farklı cihetleri ile dinamik bir şekilde etkileşim halinde olmuştur. Bunun bir sonucu olarak, dinî öğretiler ve kurallar, bireysel ve toplumsal hayatta, türlü türlü suretlerde tezahür etmiştir.

On beş bölümden oluşan bu kitapta, dinin insan hayatındaki tezahürleri ve insan hayatının farklı yönleriyle etkileşiminin bir haritası sunulmaya çalışıldı. Kitaptaki ilk yazı, dinin ne olduğuna, dine dahil olanı, dinin haricinde olandan nasıl ayıracağımıza dair genel bir giriş yazısı niteliğindedir. Daha sonra, dinî öğretilerin felsefe tarihindeki ve özellikle metafizik tartışmalarındaki yerine, nasıl anlaşılıp yaşanacağına dair çabalara, mitolojik geleneklerle, bilimsel teorilerle, ahlak felsefesindeki tartışmalarla ilişkisine ve antropolojik açıdan dinin nasıl görüldüğüne dair yazılar bulunmaktadır. Bu yazıların peşinden, dinî öğretilerin ve kuralların beşerî bilimlerde incelenen alanlarla etkileşimini inceleyen yazılar gelmektedir. Bunlar arasında dinin bireysel hayattaki tezahürlerini, toplumsal hayatla ilişkisini, iktisat, siyaset ve hukuk alanında dinin nasıl tezahür ettiğini, ilgili alanlardaki etkenler tarafından nasıl dönüştürüldüğünü anlatan yazılar yer almaktadır. Son olarak da dinin insandaki güzellik duygusu ve insanın duygusal yöneliminin ürünü olan sanatta ve edebiyatta nasıl tezahür ettiğine dair metinler bulunmaktadır.

Dinin İnsan Hayatındaki Tezahürleri ve Etkileşimleri kitabı, dinin insan hayatının farklı cihetlerinde nasıl ortaya çıktığına, insan hayatındaki farklı etkenlerle nasıl etkileşimde bulunduğuna dair bir harita çizmektedir. Bu harita hem okuyucunun bu konuda genel bir bakış sahibi olmasını sağlayacak, hem de daha derinlikli araştırmalar için bir başlangıç oluşturacaktır.

Anahtar kelimeler: Din; Felsefe; Usûl; Metafizik; Mitoloji; Bilim; Ahlak; Antropoloji; Birey; Toplum; İktisat; Siyaset; Hukuk; Sanat; Edebiyat.

About the Book

Manifestations and Interactions of Religion in Human Life

When we talk about religion, we often think of beliefs in spiritual entities and behaviors performed in specific places of worship, isolated from the normal flow of life. It would be misleading to view these beliefs and practices in religions as beliefs and behaviors disconnected from the normal flow of life. Religion is closely related to the answers given to fundamental existential questions that give meaning to human life and to individual and social rules regarding how life should be lived. Throughout human history, the practice of religions has interacted dynamically with different dimensions of human life. As a result, religious teachings and rules were implemented and modified in various forms in individual and social life.

This book, consisting of fifteen chapters, attempts to map the manifestations of religion in human life and its interaction with different aspects of human existence. The first essay in the book serves as a general introduction to what religion is, what constitutes religion, and how to distinguish it from what lies outside of religion. Subsequent articles examine the place of religious teachings in the history of philosophy, particularly in metaphysical debates, the efforts to understand and implement religious teachings in life, their relationship with mythological traditions, scientific theories, discussions in moral philosophy, and how religion appears from an anthropological perspective. These are followed by articles examining the interaction of religious teachings and rules with areas studied in the humanities. These include articles describing the manifestations of religion in individual life, its relationship with social life, and discussing how religion manifests itself in economics, politics, and law, and how it is transformed by factors in related fields. Finally, there are texts on how religion manifests itself in art and literature, which are products of the human sense of beauty and emotional orientation.

Manifestations and Interactions of Religion in Human Life provides a map to conceive how religion manifests itself in different aspects of human

life and how it interacts with various factors in human life. This map will both provide the reader with a general overview of the subject and serve as a starting point for more in-depth research.

Keywords: Religion; Philosophy; Methodology; Metaphysics; Mythology; Science; Ethics; Anthropology; Individual; Society; Economics; Politics; Law; Art; Literature.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	xiii
ÖN SÖZ	xvii
 Dinin Sınırları ve Bileşenleri	
Rahim ACAR	1
 Din ve Felsefe	
Betül AKDEMİR SÜLEYMAN	33
 Din ve Usûl	
İbrahim ASLAN	67
 Din ve Metafizik	
Yasin Ramazan BAŞARAN	91
 Din ve Mitoloji	
Elif TOKAY	121
 Din ve Bilim	
Zikri YAVUZ	147
 Din ve Ahlak	
Hümeysra ÖZTURAN	179
 Din ve Antropoloji	
İsmet TUNÇ	215
 Din ve Birey: Din Birey Etkileşimine Psikolojik Yaklaşımlar	
Ali AYTEN	241

Din ve Toplum: Çok Boyutlu Diyalektik Bir İlişki	
Kemal ATAMAN	273
Din ve İktisat: Tek Taraflı Belirlenim mi, Karşılıklı Etkileşim mi?	
Mustafa ACAR	307
Din ve Siyaset ya da Âsa İle Kılıç	
Âdem ÇAYLAK, Cansu KAYMAL	337
Din ve Hukuk	
Emir KAYA	367
Din ve Sanat	
Mustafa Uğur KARADENİZ	389
Din ve Edebiyat: Türk Şiirinde Dinî Tecrübenin Estetik İnşası	
Rabia DOĞRU	411
Yazarlar Hakkında	445
DİZİN	463

TAKDİM

Anadolu Düşünsel Araştırmalar (ADA) Vakfı ve onun öncülü olan Anadolu İlahiyat Akademisi bünyesinde yürütülen “Geleceğin Akademisyenlerini Arıyoruz” Projesi kapsamında, 2015 yılından bu yana lisans ve lisansüstü öğrencilere yönelik sistematik programlar düzenlenmektedir. Projemiz öğrenci merkezli bir yaklaşımla düşünsel birikimi beslemeyi, nitelikli akademik ilgiyi teşvik etmeyi ve entelektüel sürekliliği sağlamayı amaç edinmiştir. Yılın farklı dönemlerinde düzenlenen ve belirli temalar etrafında organize edilen bu programlar, akademinin özünde yer alan bilgiyi alma ve aktarma ilkesine hizmet etmektedir. Bu doğrultuda içerik seçiminden hoca kadrosuna kadar her aşamada titizlik gösterilmektedir. Alanının yetkin isimlerini öğrencilerle buluşturan bu seminerler, sadece bilgi aktarmayı değil aynı zamanda eleştirel ve birlikte düşünmeyi de teşvik etmektedir. 2023 yılı itibarıyla, bu programlar yeni bir boyuta taşınmış; ders ve seminer ortamlarında üretilen birikimin yazılı metinlere dönüşmesi yönünde somut adımlar atılmıştır. Böylece sadece sözlü aktarımda kalmayan, kalıcı ve referans alınabilir bir yayın zemini oluşturulmuştur. Proje kapsamında ortaya çıkan bu yayınlar, hem katılımcıları üretim sürecinin bir parçası haline getirmekte hem de projenin uzun soluklu akademik katkısını pekiştirmektedir.

Din, insanlık tarihinin en kadim meselelerinden biri olarak her çağda farklı boyutlarıyla ele alınmış, tartışılmış ve yorumlanmıştır. Dinin ne olduğu, sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği, insan hayatının hangi alanlarını kapsadığı ve diğer disiplinlerle nasıl bir ilişki içinde bulunduğu soruları hem din bilimleri içinde hem de felsefe, sosyoloji, psikoloji gibi beşerî bilimlerde sürekli gündemde olmuştur. Bu doğrultuda projemiz, 2020 yaz kampı programını “Dinin İnsan Hayatındaki Tezahürleri ve Etkileşimleri” temasına ayırmış, devam eden yıllarda da aynı tema altındaki programlarını sürdürmüştür. Kitaplaşma sürecinde bu

programlar deşifre edilip metne aktarılmış, çeşitliliği ve tematik bütünlüğü sağlayacak bazı bölümler de kitaba ilave edilerek yayına hazır hale getirilmiştir. Projemizdeki çalışmalarımızda farklı bakış açılarını bir araya getirebilmeyi amaçladığımız gibi bu kitapta da dinin çok boyutlu doğasına dair çeşitli perspektifler sunmayı hedefledik. Hedeflerimizi ve bakış açımızı sizlere sunabilmenin heyecanını yaşıyoruz. Bu vesileyle projemizdeki diğer programların da yayına hazırlandığı müjdesini okuyucularımızla paylaşmaktan mutluluk duyuyoruz.

Din, tek bir tanım veya alanla sınırlı kalmayacak kadar zengin ve çok katmanlı bir fenomendir. Elinizdeki bu kitap, dinin yalnızca teolojik veya metafizik bir mesele olmadığını, aksine felsefeden bilime, sanattan edebiyata, hukuktan iktisada, bireyden topluma uzanan geniş bir yelpazede kendini nasıl gösterdiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Dinin söz konusu çok katmanlı varoluşunu, çeşitli disiplinlerin yaklaşımıyla görünür kılma çabasının yanı sıra tanımların dar sınırlarından çıkarak, tezahür ettiği alanda kazandığı yeni anlamları göstermeyi hedeflemektedir. “Dinin İnsan Hayatındaki Tezahürleri ve Etkileşimleri” başlığı altında bir araya gelen metinler, dinin hem bireysel tecrübede hem de kolektif hafızada nasıl şekillendiğini; tarih boyunca hangi kavramsal ve kültürel formlar içinde karşımıza çıktığını göstermeye çalışmaktadır.

Her bölüm, dinin farklı bir yansımasına temas ederken bütünlüklü bir yaklaşımla dinin konumunu görünür kılar. Pek çok alanda din, dönüşen ve sürekli yeniden anlam kazanan canlı bir olgudur. Bu yönüyle kitap, okura din olgusunu, hazır tanımlar üzerinden değil; farklı bağlamlarda ortaya çıkan anlam katmanları üzerinden düşünme imkânı sunar. Dinle kurulan ilişkinin yalnızca bilgi düzeyinde kalmasını değil, kavramsal farkındalık ve yorum yetisini derinleştirmesini amaçlar. Dolayısıyla okur adına, dinin düşünceyi, insan tecrübesini nasıl şekillendirdiğini takip etmenin yanında kendi anlam dünyasını da yeniden gözden geçirmesine katkı sağlayacağı ümidindeyiz.

Çalışmamız, Prof. Dr. Rahim Acar hocamızın ve proje ekibimizden Sahra Dora'nın editörlüğünde yayına hazırlanmıştır. Kitabın oluşum sürecinde içeriğin derinleşmesine ve metinlerin olgunlaşmasına katkı sunan Rahim Acar hocama, çalışmanın her aşamasında titizliği, emeği ve dikkatli yaklaşımıyla süreci taşıyan Sahra Dora'ya ve bu kitabı düşünsel katkılarıyla zenginleştiren değerli bölüm yazarı hocalarıma içten teşekkürlerimi sunarım.

Bakış açısıyla bize rehberlik eden ve projedeki hedeflerimizi gerçekleştirmemize imkân sağlayan kurucu müdürümüz Tuncer Namlı'ya, kitabın okuyucuyla buluşmasını sağlayan FCR Yayın Grubu Editörü Hüseyin Nazlıaydın'a ve değerli ekibine teşekkür borç bilirim. Derslerin kitaplaşma noktasında fikir öncüsü olan, her aşamada yardımını ve desteğini esirgemeyen proje yazarımız Abdullah Yasir Can'a, programın hazırlığı ve yayın sürecindeki katkıları için Hayrunnisa Düzgün'e, Betül Kalender Yaşar'a, Cüneyt Yaşar'a ve son olarak işbirliği yapmaktan büyük memnuniyet duyduğum proje çalışma ekibime teşekkür ederim.

Proje Koordinatörü
Beyza ÜN

ÖN SÖZ

Elinizdeki kitap dinin insan hayatında farklı tezahürleri ve insan hayatının farklı öğeleri ile olan etkileşimini konu edinen on beş yazıdan oluşmaktadır. İnsan akıllı canlı olarak tanımlanır. Ancak onun akıllı canlı olduğu gibi, duygusal bir canlı olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Her insan aslında bir birey olarak, düşüncesinde kendisini merkeze alarak dünyaya bakar. Diğer taraftan tümüyle her şeyden yalıtılmış bir varlık da değildir. İnsanın en başından meydana gelmesi, sonra da hayatını devam ettirmesi, başta anne-baba olmak üzere başka insanlarla mümkündür. İnsanın varlığını devam ettirmesi başka insanlarla birlikte olsa da yeme, içme, barınma gibi hayatta kalma ve neslini devam ettirmek için biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını gidermesi nihayetinde maddî şartlarıyla da yakından ilişkilidir. Bu kitaba dahil ettiğimiz, dinin insan hayatının bu türden farklı yönlerinde tezahürünü ve insan hayatındaki farklı etkenlerle etkileşimini inceleyen bu yazılarda, dinin insan hayatının farklı cihetleriyle veya yönleriyle ilişkisinin ana hatlarını çizerek, onlarla nasıl ilişkili olduğunu göstermek ve nasıl etkileştiğini ortaya koymak istedik. Din ile insan hayatının farklı cihetlerinin etkileşimini yönlendiren nedenlerin izini sürmeye çalıştık. Dinin insan hayatını yönlendirmesi söz konusu olduğu gibi, insan hayatının farklı yönlerinin, yani insanın farklı ihtiyaç ve yönelimlerinin dinin anlaşılmasını ve yaşanmasını dönüştürmesi de söz konusudur. Bu açıdan bakarak, psikoloji, sosyoloji, iktisat, siyaset vb. gibi insan hayatının farklı cihetlerinin araştırıldığı bilim alanlarında ortaya çıkan din tasavvurlarına ve dine dair izahlara dair toplu bir bakış sunmaya çalıştık.

Dinin nasıl anlaşıldığına, din denince hangi meselelerin, akla geldiğine, dinin din olmayandan nasıl ayrıldığına dair meseleleri takdim eden “Dinin Sınırları ve Bileşenleri” başlıklı bir yazı ile kitaba başladık. Bu bölümde dinin ne olduğuna, keskin bir tanı-

mının yapılıp yapılamayacağına baktım. Daha sonra, dine dahil olanı dinin haricinde olandan ayıracak bir sınırın nasıl çizilebileceğine değindim. Son olarak da “dini din yapan” öğelerin ve “dinin yaşanması sürecinde dine eklenen” öğelerin toplamı anlamında dinin bileşenlerine işaret etmeye çalıştım. Kitabın bundan sonraki bölümleri, bir anlamda burada dinin bu iki anlamdaki bileşenlerinin insanın yetenekleri, ihtiyaçları, içinde bulunduğu bireysel, toplumsal, kültürel şartlar altında nasıl etkileşimde bulunduğu dair izahlar olarak görülebilir.

İnsanın içinde bulunduğu âlemin ve kendinin varlığını izah etme ve hayatını bu izah istikametinde yönlendirme, yani hayatını anlamlandırma konusunda dinin ve insanın tabii bilme yetileri ile ürettiği izahların ilişkisi konusunda bu kitaba, “Din ve Felsefe”, “Din ve Usûl”, “Din ve Metafizik”, “Din ve Bilim”, “Din ve Mitoloji”, “Din ve Ahlak” ve “Din ve Antropoloji” başlıklı makaleleri dahil ettik.

“Din ve Felsefe” başlığı altında Betül Akdemir Süleyman, monoteist dinler ekseninde insanın felsefî arayışı ve gerçekliğe ve kendi hayatına dair aklî izahlar geliştirmesi ile dinî geleneklerin nasıl etkileşimde bulunduğu incelenmiştir. Din ve felsefenin hakikati anlamanın iki yolu olduğunu dikkate alarak, bu iki alanda ortaya çıkan örneklerin ortak yönlerini ve farklılıklarını ortaya koymuştur. Hem dinde hem de felsefede insanın kendi hayatına ve içinde bulunduğu varlık şartlarına anlam verme arayışının bulunduğunu, bu arayışın dinde nasıl ve felsefede nasıl karşılık bulduğunu incelemiştir. Ayrıca monoteist dini gelenekler bağlamında din ve felsefenin ilişkisinin nasıl şekillendiğini ana hatlarıyla sunmuştur. Bu amaçla Süleyman, din ve felsefe ilişkisinde ortaya çıkan, din içinden felsefe karşıtlığı yapılması, felsefenin dinin hizmetinde görülmesi, ikisinin aynı hakikatin farklı ifadeleri olarak görülmesi gibi durumları ve dinin felsefî olarak tahdid ve tayin edilmesi girişimlerini incelemiştir.

İbrahim Aslan, “Din ve Usûl” başlığı altında İslam dini geleneği açısından, dinin anlaşılması ve hayata geçirilmesini izah etmeye çalışmıştır. Dinin ilahî bir kaynaktan geldiği esasına dayanarak, din ve usûl arasındaki diyalektik ilişkiyi dört katmanlı dairesel bir gelişim modeliyle izah etmeye çalışmıştır. Bu dört daireyi ilahî kelâm/vahiy, din, usûl ve tasavvur olarak belirlemiştir. Burada usûl ile Kelâm, Tefsir, Hadis ve Fıkıh gibi dinin anlaşılması ve yaşanması çabasında dini metinlerin anlaşılmasına yönelik araştırma ilkeleri ve yöntemler kastedilmektedir. Aslan, dini metinleri ve verileri anlamada hangi yöntemlerin nasıl kullanılacağı, aklî sorgulamanın önemi ve sınırları gibi meseleleri tahlil etmiş, dinî ilimlerin teşekkülünü sağlamış, ilgili yöntemlerin dinî ilimlerde farklı yönelimlere nasıl kaynaklık ettiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu bağlamda Aslan, dinî ilimlerde bu farklı yönelimlerde dini inançların anlaşılmasına ve dini hayatı yönlendirecek kuralların anlaşılmasına yönelik ayrımı, yani kelâm ve fıkıh ayrımını hatırlatmış ve İslam düşüncesinde bu ilim geleneklerinin teşekkülünü izah etmiştir.

Yasin Ramazan Başaran “Din ve Metafizik” başlığı altında dinin ve metafiziğin birbirinden farklılığını ortaya koymaya çalışmıştır. Maddi varlığın ötesine dair izahlar yapmanın din ile metafiziğin ortak bir özelliği olduğunu ve bunun da onların birbirlerine karıştırılmasına yol açtığını belirtmiştir. Başaran, din ile metafiziğin bu ortaklığından dolayı felsefe tarihinde metafiziğe yönelik tavırların dinin saygınlığı veya değersiz görülmesi şeklinde ortaya çıkan sonuçlarını incelemiştir. Dini inançların anlaşılması ve kabul edilmesinde metafizik incelemelerin ve izahların onların kabul edilmesini ve desteklenmesini sağlarken, metafiziğe yönelik eleştirilerin, dini inançların da değersizleşmesine yol açtığını anlatmıştır. Din ve metafizik etkileşiminde öne çıkan meselelere değinmiş ve bu etkileşimin nasıl gerçekleştiğini izah etmeye çalışmıştır. Başaran, felsefe tarihinde metafizi-

ziğre yönelik eleştirilerin dinî inançların da değersizleşmesine yol açmasının ardından, dini inançların doğru olmadığı varsayılarak, dinlerin ortaya çıkmasına ve benimsenmesine dair antropolojik, psikolojik ve sosyolojik açıklamalara dair bilgi vermiş ve bu izahların açıklama gücünü değerlendirmiştir.

“Din ve Mitoloji” başlıklı yazısında Elif Tokay, insanın varoluşsal sorularına verdiği cevaplar ve anlam arayışına hitabı bakımından mitolojinin din ile olan benzerliğini dikkate alarak dinin mitoloji ile ilişkisini incelemiştir. Dinlerdeki âlemin başlangıcına ve insanlık tarihine ilişkin kıssalar mitolojik anlatılarla ilişkilendirilerek, dinin aslında mitolojik bir yapı olduğu düşünülebilir. Bu bağlamda, Elif Tokay din ve mitoloji arasındaki ilişkilerin ve etkileşimin izini sürmüş, dinin mitoloji sayılıp sayılamayacağını ve mitolojik öğelerin dindeki yerinin nasıl anlaşılacağını izah etmeye çalışmıştır. Dinin öğretiler ve bilgi kaynağı bakımından mitolojik anlatılara göre çok daha açık ve tutarlı olduğunu, bu hayattan sonrasına dair dini öğretilerin daha belirgin olduğunu, mitolojik anlatılarda ise hem kaynağın hem de anlatıların içeriğinin daha muğlak olduğunu ve ölüm sonrasına dair açıklamaların mitolojik anlatılarda bulunmadığını belirtmiştir. Elif Tokay daha sonra mitolojik anlatıların dini geleneklerde de bulunduğu, dinin mitolojiyi kullandığı şeklindeki iddiaları ele almış, din ve mitoloji arasındaki ortaklıkların veya benzerliklerin nasıl anlaşıldığını göstermiştir. Mitlerin ve mitolojik bakışın tarihsel veriler olarak görülmesinin yanlış olacağını belirtmiş, mitlerin çağdaş kültürde edebiyatta sinemada ve yeni dini hareketlerde dikkate değer bir yerinin olduğunu vurgulamıştır.

Modern zamanlarda hararetli tartışmaların zemini olan din ve bilim ilişkisini incelediği yazısında Zikri Yavuz, dinin ve bilimin nasıl anlaşılması gerektiğine dair bir çerçeve çizmiştir. Daha sonra, din ve bilimin ilişkisini bir çatışma ilişkisi sayan “bilimcilik” taraftarlarının görüşlerini incelemiş, sonrasında da din ve bilimin birbirinden tamamen bağımsız alanlar olarak gö-

r l p görülemeyeceğini müzakere etmiştir. Yavuz bu iki seçeneğe karşı, din ve bilim ilişkisine dair üçüncü bir yaklaşım olarak dinin ve bilimin aslında bir diyalog içinde görülmesi gerektiğini göstermeye çalışmıştır. Yavuz, din ve bilimin çatıştığı düşünülen meseleleri tahlil ederek, aslında bu meselelerin gerçek bir çatışmadan ziyade birbirinden farklı ama birbiriyle diyalog halindeki iki ögenin ilişkisi olarak görülmesinin daha uygun olacağını göstermeye çalışmıştır. Yavuz, maddi âlemin özelliklerine ve yaşına dair modern fizikte erişilen bilgilerin âlemin ve bizim neden var olduğumuz ve neden bu şekilde olduğumuzla ilgili sorulara cevap veremeyeceğini belirtmiştir. Bu bağlamda, evrim teorisinin monoteistik dinî öğretilere aykırı olmasının zorunlu olmadığını anlatmış, dinî inançların ortaya çıkışını insanın bilişsel mekanizmalarının gelişimi ile açıklayarak ateizmi savunma girişimlerinin problemlerini göstermiştir.

Din ve ahlak ilişkisi hem teorik hem de pratik yönleri olan önemli bir meseledir. Bu bağlamda Hümeysra  zturan, din ve ahlak ilişkisini    bakımdan ele almıştır. Meselenin ontolojik, epistemolojik ve etik cihetlerini birbirinden ayırmıştır.  zturan meselenin ontolojik cihetiyle ilgili tartışmaların Platon'un *Euthyphron* diyalogundan itibaren izini sürmüştür. Meselenin ontolojik cihetini ahlaki doğruların ilahî buyruktan bağımsız olup olmadığı ve insandaki ahlak tecrübesinin Tanrı'nın varlığının bir delili olarak görülmesi şeklinde belirtmiştir.  zturan Tanrı'nın mutlak iyi olmasının ahlaki kemali, yani insanın yöneleceği ideali ifade ettiğini anlatmış, yine de Tanrı'nın mutlak iyiliğinin ve insanın kusurlu oluşunun doğurduğu felsefi problemlere işaret etmiştir. Meselenin epistemolojik ciheti, ahlaki doğruların, dinî bir kaynak olmadan akılla bilinip bilinemeyeceği meselesidir.  zturan bu bağlamda Ortaçağ İşlam ve Hristiyan düşüncelerindeki tartışmaları anlatmıştır.  zturan meselenin üçüncü ciheti olarak etik alanda din ve ahl kın etkileşimini incelemiş, Tanrı'nın var olmaması durumunda ahl kın anlamlı olup olmadığı

ve ahlaki değerlerin insanlar tarafından gözetilmesinin mümkün olup olmadığı tartışmalarının izini sürmüştür. Özturan bu soruya hem Kant ve Dostoyevski gibi olumsuz cevap verenlerin, hem de Sartre gibi olumlu cevap verenlerin yaklaşımlarına değinmiştir. Ahlaki değerlerin hayatta gözetilmesinde Tanrı inancının ve dini otoritenin önemini vurgulamış, dinin ahlaki kötülöklere kaynaklık ettiği iddialarını tartışmıştır.

“Din ve Antropoloji” başlıklı yazısında İsmet Tunç, antropolojinin insan bilimi olması bakımından, farklı tarihsel sosyokültürel şartlar altında insanın farklı özellikleriyle benimsediği dini inançların, davranışların ve kurumların antropolojide nasıl değerlendirildiğini izah etmiştir. Tunç, antropologların insanla ilgili olarak, fiziksel, biyolojik ve paleontolojik verileri topladıkları gibi, inançlarla ilgili kurumsallaşmış dinlere ait veriler kadar, daha küçük veya kurumsallaşmamış dini yönelimlere dair verileri de incelediğini vurgulamıştır. Bu bağlamda bir bütün olarak dinin, farklı dini inançların, davranışların ve yapıların değerlendirilmesinde, antropolojide gelişen farklı yaklaşımların izini sürmüştür. Tunç antropologların dini ve dini grupları anlamaya ilişkin geliştirdikleri evrimci izahların, hiyerarşik yaklaşımın ve kültürel görecelik anlayışının farklı dini grupları araştırmadaki gelişimini incelemiştir. Dünya üzerindeki farklı dini inançların, ibadet biçimlerinin ve kurumsal yapıların anlaşılmasında, antropolojik bir bakışla her bir toplumun kültürel yapısının dikkate alınmasının önemini vurgulamıştır.

Bu kitaptaki makalelerden bir kısmını, insan hayatının farklı cihetlerinin dinin anlaşılması ve yaşanmasındaki yeri ile ilişkili metinler olarak görmek mümkündür. Bu metinler, insanın hayat tecrübesi ile, hayatta kalmak için biyolojik ihtiyaçlarını giderme ve mal-mülk edinme yönelimi ile, birey olarak duygusal yönelimleri ve ihtiyaçları ile ve bir toplumun üyesi olarak hayatını düzenlemesine yönelik arayışları ile ilgilidir.

Ali Ayten, “Din ve Birey: Din Birey Etkileşimine Psikolojik Yaklaşımlar” başlıklı yazısında dinin bireyle karşılıklı etkileşimini incelemiştir. İnsanlık tarihinde dinin toplumsal ve bireysel hayatı önemli ölçüde belirleyici olmasına karşın, günümüzde bireysel dindarlığın daha önce çıktığını modernleşme ve sekülerleşme süreçleriyle birlikte bireylerin sadece dinler arasında değil, belli bir dinin öğretileri arasında da seçim yapma ve onları hayata uygulamada tercih düzeylerinin arttığının altını çizmiştir. Ayten din ile bireyin ilişkisinin karşılıklı bir etkileşim olarak görülmesi gerektiğini, bireyin karar anlarında, duygularında tutum ve davranışlarında dinin etkide bulunduğunu, ancak bireyin tercihleri ve yorumlarıyla dini dönüştürdüğünü savunmuştur. Bu görüşünü izah etmek için dinin birey üzerindeki etkilerini belirleyen faktörleri, bireyin kendisini tanımlama biçimiyle dinin ilişkisini, bireyin anlam arayışında ve kararlarında dinin rolünü, dinin insanın psikolojik sağlığı ile ilişkisini, belli bir dini yaşamının bireysel hayatta gerektirdiği fedakarlıkları veya bedelleri incelemiştir.

Din ve toplumun etkileşimini incelediği “Din ve Toplum: Çok Boyutlu Diyalektik Bir İlişki” başlıklı yazısında Kemal Ataman, dinin toplumsal hayatı nasıl etkilediğini ve tersinden toplumsal etkenler tarafından nasıl dönüştürüldüğünü incelemiştir. Ataman dinin yalnız doktrinle biçimlenmediğini göstermek için, dinin ritüel boyutunun toplumsal-kültürel etkenlerle nasıl dönüştürüldüğünün örneklerini sunmuş, Hristiyanlığın Roma imparatorluğunda yayılması esnasında, pagan dinlerdeki ritüellerin Hristiyanlığa nasıl uyarlandığını, İslam’ın yayıldığı farklı coğrafyalardaki toplumların adetlerinin ve kuralların Müslümanların dini yaşantısına nasıl uyarlandığını izah etmiştir. Dinin toplum karşısında bir taraftan kurucu bir güç işlevi görebilirken bir taraftan da yıkıcı bir güce dönüşebildiğini vurgulamıştır. Ataman, dinin insanları ortak bir anlam dünyasında birleştir-

mesinin, olumlu sonuçları kadar, tersinden kötü sonuçlarının da olabileceğini belirtmiş, dogmatizm ve başkalarını dışlamak, şiddeti meşrulaştırmak için dinin araçsallaştırılması gibi durumlara dikkat çekmiştir. Ataman, daha sonra modern zamanlarda dinin toplumsal hayattaki yerindeki dönüşümü incelemiş modern zamanlarda bazı akademisyenlerin beklentisinin aksine dinin yok olmadığını ancak dinin toplumda işlevinin ve görünürlüğünün değiştiğini, ritüellerin ve bizzat din tasavvurunun toplumsal etkenlere göre değişim geçirdiğini ifade etmiştir.

“Din ve İktisat: Tek Taraflı Belirlenim mi, Karşılıklı Etkileşim mi” başlıklı yazısında Mustafa Acar, insanın varoluşunun iki vazgeçilmez ögesi olarak dinin ve iktisadın birbiri ile etkileşimini izah etmeye çalışmıştır. Din ve iktisat arasındaki etkileşimi göstermek için Acar, önce bireysel ve toplumsal düzeyde iktisadın insan hayatındaki yerini izah etmiş, iktisadın insanın beslenme ve hayatta kalmasını temin etmeye yönelik olduğunu dolayısıyla insanın var olduğu her yerde ve zamanda iktisadi araştırmanın bulunduğunu belirtmiş, iktisat ilminin gelişim tarihi hakkında bilgi vermiştir. İktisat hayatta kalabilmek için temel ihtiyaçlarımızın nasıl karşılanacağı, önümüzdeki sınırlı kaynaklarla ihtiyaçlarımız arasındaki dengenin nasıl sağlanacağını göstermektedir. Daha sonra Acar, dinin insan hayatını ve davranışlarını yönlendirdiğine, hayatımızı nasıl yaşamamız, neleri yapıp neleri yapmamamız gerektiği konusunda kurallar koymasına değinmiştir. Acar tarihsel örnekleri dikkate alarak hem dinlerde insanın iktisadi yönelimi ilgili düzenlemelerin var olduğunu, hem de iktisadi düşünce ve araştırmalarda Tanrı inancının dikkate alındığının görülebileceğini savunmuştur. Din ile iktisadın ilişkisinde ortaya çıkan ikisinden birini bağımsız değişken sayan, ikisini birbirinden tamamen bağımsız sayan ve birbiriyle karşılıklı etkileşimli sayan dört farklı yaklaşımı izah etmiştir. Dinî emir ve yasaklara uygun iktisadî model geliştirme arayışları ve

dinî inanış ve uygulamaları iktisatta kullanılan yöntem ve araçlarla açıklama girişimleri hakkında bilgi vermiştir.

Âdem Çaylak ve Cansu Kaymal dinin siyaset ile ilişkisini, “Din ve Siyaset ya da Âsa ile Kılıç” başlıklı yazılarında incelemiş, dinin siyasi iktidarı meşrulaştırmadaki işlevini ve tersinden siyasi iktidarın dini kontrol ve tayin etmesini izah etmişlerdir. Çaylak ve Kaymal hem modern toplumlarda hem de eski Roma, Mezopotamya, Babil ve Mısır gibi uygarlıklarda, dinî inançların ve dinî kurumların, siyaset ile yakından irtibatlı olduğunu göstermişlerdir. Özellikle kadim uygarlıklarda din, siyasi otoritenin meşruiyetinin dayanağını oluşturmuştur. Siyasi iktidar sahiplerinin ya tanrılaştırıldığını yahut da Tanrı ile özel bir ilişkiye sahip sayıldığını Bizans imparatorluğundan ve Emevî döneminden örneklerle anlatmışlardır. İslam dünyasında siyasal iktidarın kutsanmasından bahsetmişler ve dinin iktidar aracı haline dönüştürülmesinin İslam düşüncesinde nasıl gerekçelendirildiğini anlatmışlardır. Çaylak ve Kaymal daha sonra dinin siyasi iktidar tarafından kontrol ve tayin edilmesine dair teorileri ve uygulamaları izah etmeye çalışmışlar, Platon ve Machiavelli gibi önemli şahsiyetlerin dinin denetlenmesi ve kontrolü konusunda devlete yükledikleri işlevi bu bağlamda ifade etmişlerdir. Çaylak ve Kaymal dini kontrol etme ve yönetme konusunda böylesi farklı iktidar anlayışlarının İslam kültüründeki örneklerini ifade etmişler, İslam tarihinde Hz. Peygamberin ölümünden sonra, din ve siyaset ilişkisinin nasıl dönüştüğünü anlatmışlar, bunda Sasanî ve Bizans devlet geleneklerinin etkisine dikkat çekmişlerdir. Yazarlar, dinin bir iktidar aracına dönüşmesi konusunda daha sonra Karl Marx, Friedrich Engels ve Louis Althusser gibi şahsiyetlerin izahlarını hatırlatmışlar, İslam medeniyeti tarihinde, siyâsî otoritenin dini inançların ve dini hayatın yönlendirilmesine dair girişimlerinin bu bakış açısıyla nasıl görülebileceğini müzakere etmişlerdir.

“Din ve Hukuk” başlığı altında Emir Kaya, dinin tanımının zorluğundan hareketle dini anlamada, dinin farklı tezahürlerinin dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Arapçada ve özellikle Kur’an’da din kelimesinin farklı kullanımları olduğunu hatırlatmış, dinin yargılama anlamında da kullanıldığını, dolayısıyla dinin bir hukuk düzeni gibi anlaşılabilceğini belirtmiştir. Kaya, Allah katında olan din ile onun insanlar tarafından anlaşılmasının ve yaşanmasının farklılığını, dolayısıyla dinin farklı anlamlarda ve şekillerde ortaya çıkabildiğini vurgulamıştır. Dinin farklı anlaşılabilmesi ve yaşanabilmesine dair çok anlamlılık vurgusundan sonra Kaya, hukukun ne olduğunu, hukukun kanun ile aynı sayılıp sayılamayacağı meselesini tartışmıştır. Hukukun hayattaki pratik yansıması olarak kanunların düzeni temin etmeye yönelik olduğunu, ama kanunla sağlanan her düzenin âdil olmayabileceğini belirtmiştir. Daha sonra din ve hukukun toplum hayatında nasıl ilişkilendiğini müzakere etmiştir. Kaya, hukuki pozitivismi tanıtmış ve Türkiye’deki yansımaları belirtmiş, hukuki pozitivismde iktidar sahibinin otoritesine yapılan vurgunun ilgili toplumun dini ve kültürel öğelerini ya tümüyle yahut da kısmen dışlayan örneklerini ifade etmiştir. Hukuktaki pozitivist yönelime değindikten sonra Kaya, pozitivismden önceki tabîî hukuk anlayışına bakmış ve bu anlayışta dini öğretilerin rolüne, ahlak ve hukuk arasında görülen bağlantıya işaret etmiştir. Kaya’nın yazısında değindiği konulardan birisi de Türkiye’de din ve hukuk ilişkisidir. Kaya, laiklik ilkesinin Türkiye’de siyasi ve hukuki alanda uygulanmasındaki problemlere dikkat çekmiştir.

Kitaba dahil edilen metinlerin bir kısmını da insanın güzellik duygusu ve estetik yönelimiyle hem duygu dünyasını inşa etmesini ve hem de dini inançlarının ifadesini şekillendirmesini incelemeye yönelik metinler olarak görebiliriz.

“Din ve Sanat” başlıklı yazısında Mustafa Uğur Karadeniz, sanatın hem olumlayıcı hem de olumsuzlayıcı yönelimlerini dikkate alarak din ve sanat ilişkisinin farklı cihetlerini incelemiştir.

Sanat bir aidiyet duygusuna eşlik edebildiği gibi, bir başkaldırıyı ve isyanı da ifade edebilir. Buna göre Karadeniz, din ve sanat ilişkisinde olumlayıcı ve destekleyici örnekler kadar dine isyanı, başkaldırmayı, anlatan örnekleri özellikle Batı medeniyeti tarihinden örneklerle ortaya koymuştur. Karadeniz, din sanat ilişkisine dair akla gelebilecek temel sorulara cevap aramıştır. Karadeniz’in, cevap aradığı sorulardan birisi, sanatın dinin gerektirdiği bir şey mi olduğu, yoksa sanatla din arasında kurulan ilişkinin bir zorlama mı olduğu sorusudur. Karadeniz’in cevap aradığı başka bir soru, dinlerde sanata ve sanatçıya bir özgürlük alanı bırakılıp bırakılmadığıdır. Karadeniz, dinlerdeki inançların ve kuralların, ilk bakışta sanatçıyı sınırlandırdığı düşünülse de dini gelenekler içinde ortaya çıkan sanatçılar açısından bu dini inançların, ilkelerin ve kuralların bir engel olmaktan çok bir yönlendirici ilke, bir ilham ve motivasyon kaynağı olabildiğini vurgulamıştır. Din ve sanat ilişkisinde Karadeniz’in cevap sunduğu başka bir soru ise din ve sanat ilişkisinin “ikircikli yahut mürai” olup olmadığı sorusudur. Bu soru önemlidir, zira bazı sanatçıların dindar bir kişiliğe sahip olmadığı halde dini temalarda eserler ürettikleri vakidir. Karadeniz’in din ve sanat ilişkisinde vurguladığı önemli bir mesele de dinî sanatta sanat eserinin içeriği kadar, sanat eserinin biçim ve anlam bütünlüğüdür. Edebiyat, resim, sinema gibi sanatlarla, İslam dini bağlamında, din ve sanat ilişkisinin nasıl kurulabileceği de Karadeniz’in cevap sunmaya çalıştığı önemli sorulardandır.

Kitabın son bölümü olan “Din ve Edebiyat” başlıklı yazısında Rabia Doğru, din ve edebiyat ilişkisini insanın kendisini ve dünyayı anlamlandırmasını sağlayan iki etkenin etkileşimi olarak değerlenmiştir. Buna uygun olarak, dinin edebiyatı etkilemesi ve tersinden edebiyatın dinin anlaşılmasını ve hayata geçirilmesini sağlaması, anlamın dinamik bir inşa süreci olarak görülebilir. Doğru dinin edebiyatla temasının “kutsal anlatma ve paylaşma çabası” olduğunu vurgulamış, edebiyatta kutsal olanın estetik

bir biçimde insan dilinde sunulduğunu vurgulamıştır. Doğru yazısında, din ve edebiyat ilişkisindeki bu genel çerçevenin Türk şiirinde nasıl görüldüğünün izini sürmüştür. Bu amaçla Türk şiiri bağlamında din ve edebiyat ilişkisini üç farklı “dindarlık paradigması” üzerinden değerlendirmiştir. Bu paradigmalardan birincisi, dini öğretileri ve kuralları vurgulayan ve dini metinleri literal okumayı esas alan “teorik dindarlık”tır. İkinci paradigma, varoluşsal arayışın belirgin olduğu, sezgisel ve mistik yönelimlerin bulunduğu, poetik dindarlıktır. Doğru’nun dikkate aldığı üçüncü paradigma ise, “parçalanmış kutsal imgeler”le, ironik temsillerle, melankolik duygularla bireysel dindarlık olarak, kutsal arayışının tezahür ettiği postmodern dindarlıktır.

Dinin insan hayatındaki farklı tezahürlerine, insan hayatındaki farklı etkenlerle etkileşimine ve dönüşümüne dair yazılar içeren bu kitabın, dinin insan hayatındaki yerine dair toplu bir bakış sağlayacağını umuyorum. Buradaki metinler ilgili alanlardaki çok daha ayrıntılı tartışmalara bir giriş sayılabilir. Dolayısıyla, bu yazıların dinin insan hayatındaki yerine ve tezahürlerine dair daha ayrıntılı okuma ve araştırmalara yönlendirici olmasını arzu ediyorum. Böyle bir kitabın ortaya çıkmasında pek çok kişinin emeği var. Öncelikle bu kitaba yönelik faaliyetlerin arkasında yer alan “Geleceğin Akademisyenlerini Arıyoruz Projesi”ni tasarlayanlar ve yürütenlere teşekkür ediyorum. Bu kitaptaki yazıların bir kısmı o proje dahilinde yapılan derslerden hareketle ortaya çıkmıştır. Bu kitaba katkıda bulunan bütün yazarlarımıza müteşekkirim. Bu kitap edisyonunun tasarlanmasında ve sürecin yürütülmesindeki katkıları için Abdullah Yasir Can’a ne kadar teşekkür etsem azdır. Metinlerin edite edilmesi sürecini beraber yürüttüğümüz Sahra Dora’ya da süreçteki emeği ve özveriyle çalışmasından dolayı teşekkür ediyorum.

Rahim ACAR